

ADALÉKOK AZ 1601—1602. ÉVI ERDÉLYI HADI ESEMÉNYEK TÖRTÉNETÉHEZ.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

A XVII. század eleje Magyarországra nézve nemcsak politikailag, hanem hadtörténelmi szempontból is igen fontos volt.

A törökökkel folytatott béketárgyalások, miután a császári kormány az 1600-ik év október 22-én Ibrahim pasa nagyvezír által elfoglalt Kanizsát visszakövetelte, eredményre nem vezettek, de sőt az alkudozások Ibrahim pasa halálával az 1601-ik év augusztus közepén végképen megszakadtak. Az udvari haditanács, a tárgyalások eredménytelenségét előre látva, készült a háborúra s egyrészt Székesfehérvár és Kanizsa visszavételét, másrészt Erdély megszállását tervezvén, az 1601. május havában összegyülekezett magyar és német csapatok a három választott hadszínhelyre, úgy mint Kanizsa és Székesfehérvár alá, valamint *Básta György* és *Mihály* oláh vajda vezetése alatt *Báthory Zsigmond*, a rendek által ismét behívott fejedelem ellen, Erdélybe útba indítottak.

Ezúttal az erdélyi hadjárat képezvén érdeklődésünk tárgyát, az ide rendelt seregrészekre vonatkozó adatokat gyűjtöttük egybe, és pedig a következőkben :

Az udvari hadi tanács Erdély biztosításáról már 1601 február havában nagyobb számú csapat toborzásával igyekezett gondoskodni. Így többek közt a szász Dohna Ábrahám 1000 lovas, Kollonich Sigfried testvére szinte 1000 lovas, Brenner pedig 4000 német zsoldos toborzására nyert megbízást.¹⁾

¹⁾ A Codex 8974. pag. 346. Cs. és kir. udvari levéltár, kézirat-gyűjtemény.

A május hóban Körmenten és annak tájékán lévő mintegy ezer főnyi lovas és gyalog vallon szintén Básta alá Erdély ellen rendeltetett. A hó vége felé érkezett meg az indulási parancs, melynek a vallonok nagyon megörültek, gazdag zsákmányt remélvén Erdélyben, «bár tudták, hogy ott az ő nyakuk kitörhetik». ¹⁾

1601 május 2-áról két hadrend fekszik előttünk, melyekben a következő csapatok vannak felsorolva :

Sziléziai lovas (Teschen herczeg alatt volt)	2000
Pflanz lovasai	500
Németalföldi lövész	400
Básta György százada	100
Ujonnán toborzandó huszár	500
Összesen	<u>3500 lovas.</u>

A Petz ezred... ..	3000 ember
Gyalog vallonok	800 "
Pogrányi és Rottal hajdúi	3500 "
Ujonnán felveendő hajdúk	1500 "
Összesen... ..	<u>8800 gyalogság.</u>

A csapatok létszáma tehát összesen 12,300 ember. ²⁾

A második okmány szerint a csapatlétszám a következőképen oszlott fel ³⁾ :

	parancsnoka	fizeti	mustra helye
1000 lövész,	egy sziléziai,	Szászország,	Szászország.
500 "	Flans (Pflanz),	Lausitz,	Magy. Bród.
500 "	Prambach,	Lausitz,	— —
3000 ember,	Petz ezrede,	Csehország,	3 zászlóalj Bazinban.
3000 "	Rottal ezrede,	Csehország,	Chrudim.
1500 hajdú,	Rottal,	a császár,	már meg van mustrálva.
1000 "	Pogrányi,	a császár,	" "

¹⁾ Codex 8974. pag. 375., 400.

²⁾ Cs. és kir. udvari levéltár, kézirat-gyűjtemény, Codex 8474. pag. 462., 463.

³⁾ Habár ez a két okmány ugyanazon napról van keltezve, a másodikon a létszám 800 emberrel kevesebbnek van feltüntetve, a mi arra mutat, hogy az okmányok csak tervezetek voltak.

Szükség esetére még a magyar nemesi fölkelésre és arra a hadi népre történik utalás, melyet esetleg Mihály oláh vajda lesz képes toborzani.

A hadjárat költségeire a következő pénzüsszegek előirányoztattak :

A télen fenntartandó csapatok számára egész 1601 május végéig	300,000	frt.
Az élelmezésre	350,000	«
Mindenféle szükséges előkészületekre	50,000	«
Tábori hadi szerekre és mindenféle kellékre	500,000	«
Mihály oláh vajda számára még	250,000	«
Haditzky ¹⁾ és Pflanz (Flans) lovasai számára	200,000	«
Összesen	1,650,000	frt.

Úgy Bécsben, mint a prágai császári udvarnál nagy reményeket fűztek eme vállalathoz, annál is inkább, mivel már Mihály vajda is beérkezett Bástához, annak pedig csapatok toborzására az udvar havonként 40,000 forintot ígért, mely összeg nagy részét kifizetvén, csupán csak ama 100,000 forint volt még hátralékban, melyet a császár neki Prágában megígért, melyet azonban Bécsben nem fizettek ki.

A Bástá és Mihály vajda seregének Erdélybe vonulásával megkezdődött történelmi események áttekintése szempontjából szükségesnek tartjuk, hogy Erdély történetében néhány évre visszapillantassunk.

Báthory Kristóf, ki fivéréből, a lengyel királylyá megválasztott Istvántól vette át az uralkodást Erdélyben, 1581 április havában fiát, a 10 éves Zsigmondot jelentette ki fejedelemnek, és nem-sokára ezután, május 27-én, meghalt.

A fiatal fejedelem kiskorúsága alatt a kormányzás eleinte Csáky Dénes és Bocskay István vezetése alatt egy 12 tagú tanács kezében volt; később egy Báthory István király által összeállított hármass tanács, — Kende Sándor, Sombory László és Kovacsóczy Farkas — utoljára pedig Géczy János, mint kormányzó, vezették az ország ügyeit.

¹⁾ Hoditzky 1000 lovasával az 1601-iki hadrendben Alsó-Magyarországban van feltüntetve.

²⁾ Codex 8974. pag. 463. Lásd erről még később.

Miután az utóbbi méltóságát és hivatalát az 1588/89-ik évi országgyűlésen letette, a 18 éves Báthory Zsigmond országának kormányzását maga vette át.

Zsigmond, ki a törököt nem kedvelte s inkább a német-római császárhoz hajlott, a gyűlölt török jármot mindjárt uralkodása kezdetén le akarta rázni magáról, de a rendek nemcsak hogy a segítséget megtagadták, de sőt még fejedelmi méltóságától is megfosztották őt.

A fejedelem ekkor a családjá tulajdonában levő Kővárra vonúlt. De rövid idő múlva sereg élén tért Kolozsvárra vissza és ellenfelein véres boszút állt; a főbb embereket, köztük unokatestvérét Báthory Boldizsárt is, ki Zsigmond kövári tartózkodása alatt a fejedelmi méltóság elnyerésére törekedett, lefejeztette.

Most már a Rudolf német-római császárral óhajtott szövetségének mi sem állt útjában, s így az 1595 január 28-án Prágában alá is iratott. Néhány hónappal ezután Zsigmond eljegyezte Károly főherceg leányát, Mária Krisztinát.

Zsigmond még ugyanez évben Oláhország ellen fényes hadjáratot viselt és a törököket a Dunán át visszavonulásra kényszerítette.

De ezután feleségétől elvált, 1596-ban Prágába ment és a fejedelmi méltóságot Rudolfnak ajánlotta fel.

A császár az ajánlatot ezúttal még nem fogadta el, de midőn a fejedelem a mezőkeresztesi csata után ajánlatát megújította, az egyezmény megkötetett és az ország 1598 április 10-én a császári biztosoknak átadatott, Erdély rendjei pedig Rudolf császárnak hódoltak.

Ismeretes dolog, hogy Zsigmond elhatározását megbánva, már augusztus 20-án az országba visszatért, majd újból a császárnak ajánlotta fel Erdélyt, melynek kormányát azonban még követei visszatérte előtt unokabátyjának: *Báthory Endre* bibornoknak adta át, s maga Lengyelországba távozott.

Báthory Endre azonban nem soká maradt a trónon. Mihály oláh vajda, Zsigmondnak 1595-ben szövetségese, azután pedig hűbérese, maga óhajtván Erdélyben uralkodni, Endrét, a császár fölhatalmazásával, 1599-ben megtámadta. Endre Szent-Erzsébetnél csatát vesztett, majd menekülésközben megöletett.

Ekkor Mihály vajda magát Erdélyben megfészkelvén, korlátlan és fékezhetetlen zsarnoksággal uralkodott a szerencsétlen ország fölött.

Az erdélyiek Mihály zsarnokságát nem bírták soká tűrni, fellázadtak, Thordán gyűlést tartottak és 1600 szeptember 2-án Básta György császári vezért hívták segítségül. Ekkor már a császár is belátta tévedését Mihály vajdára nézve, ki a császártól nemcsak az örökös helytartóságot csikarta ki, de a német birodalmi hercegi címet, Nagyvárad, Huszt és más fontos végvárok átadását is követelte, és szívesen beleegyezett abba, hogy Básta az erdélyieket Mihály vajda ellen segítse.

A vasakarató, hadviselt, kiméletlen Básta, ki e mellett Mihály becsvágyó terveinek, melyek az ő saját, katonai dictaturát czélzó terveivel ellentétben álltak, legnagyobb ellensége volt, hadaival a legnagyobb készséggel vonúlt be Erdélybe. Mihály nem akart harcba bocsátkozni, hanem Fogarasra vonúlt vissza, hova nemsokára fia is és a székely Huszár Péter 1560 emberrel segítségére sietett. De a veszedelmet fejről már ez sem háríthatta el, és *Miriszlónál* Básta és az erdélyiek ellen csatát vesztvén, előbb Moldvába ment, majd itt Székely Mózes és a lengyelek által Szerethnél megveretvén, Oláhországba volt kénytelen menekülni.

A merész ember most új fordulattal ismét a császárhoz közeledett. Kétségbeesett nejét és gyermekeit kezesekül Bástához küldvén, maga Bécsbe készült a császárhoz, tett és teendő szolgálataiért kegyelmet esdeklendő.

Nagyváradról, hol bujdosásai után menedéket talált, néhány bojár kíséretében, ázsiai pompával öltözve, buzogánnyal, íjjal és ezüst karddal felfegyverkezve útra kelt és Bécsbe az 1600-ik év december 25-én 70 lovas és 12 koci által kísérve, trombiták és harsonák hangjai mellett vonúlt be, és Mátyás főherceg által, kinek hat szép nemes lovat ajándékozott, kegyelmesen fogadtatott.

A vajda, bár eleinte így volt tervezve, nem lakott a császári udvarnál, hanem az Arany Szarvas fogadóban, de minden élelmi szert, húst, borokat stb., az udvari konyhából kapott. Mihály csak addig akart Bécsben maradni, míg a II. Rudolf császártól

kért kihallgatásra engedélyt kap, mely után azonnal Prágába akart menni.

De az engedély sokáig késett, valószínűleg azért, hogy Mihály vajdának a Prágában tartózkodó erdélyi követséggel való találkozása megakadályoztassék.

Így történt, hogy a vajda csak hónapokon át történt várakozás után, 1601 márczius 23-án juthatott a trón lépesőihez, a mikor is egy-két óráig tartott kihallgatás után a császár kérését kegyelmesen fogadta.

Mihály utazásának, szándékainak, Bécsben való megjelenésének és a főherczeg által történt kegyteljes fogadtatásának híre különösen a török körökben nagy lehangoltságot okozott, és midőn eme hírek III. Mohamed szultán füleilhez jutottak, Mohamed nagyvezír 1601 február 10-éről keltezve panaszos levelet írt Mercoeur Lottringeni herczeg császári fővezérhez, melynek tartalma elég érdekes, hogy azt ismertessük.¹⁾

A nagyvezír csodálkozását fejezi ki azon, «hogy Ő római császári felsége indítatva érezte magát a megszökött Mihály oláh vajdát a múlt évben Esztergomban császári szolgálatban álló vezérré kinevezni; ez az ember — írja tovább a nagyvezír — különben úgy fog nektek szolgálni, mint a portának. Mert én még sohasem hallottam, hogy az, a ki első urának nem szolgált becsületesen, a második úrnak kötelességtudóan, hiven és becsületesen igyekezett volna szolgálni. Az ő tanácsaiban és határozataiban sohasem szabad megbíznotok, mert ő csak egy hitvány korcsmáros volt, kit mi tettünk emberré és ki most azt a gázságot tette, hogy benneteket áltat, mintha bizony hozzátok hű akarna lenni.»

1601 január 12-én érkezett Erdélynek a léczfalvi gyűlésből a császárhoz indított országos küldöttsége Bécsen át Prágába, hogy a fejedelemséget Miksa főherczegnek felajánlja, ha pedig a főherczeg az ajánlatot el nem fogadná és Erdélybe jönni vonakodna, úgy a császártól új fejedelem választását kérelmezze.

Ennek folytán a főherczeg Prágába hívatott, hogy a fejede-

¹⁾ A cs. és kir. udvari könyvtár kézirat-gyűjteménye, Codex 8974. pag. 322.

lemség esetleges átvétele ügyében a császárral értekeztek. A főherczeg azonban az Erdélyben való uralkodást igen nehéz és veszedelmes hivatalnak tartotta, a mennyiben szerinte a rendekben nem igen lehet megbízni. Külömben pedig három teljes ezred német zsoldost kért, míg ellenben a császár neki csak 3000 gyalogost és 500 lovast volt hajlandó engedélyezni, ezzel pedig a főherczeg nem volt kielégítve, s így a főherczeg erdélyi fejedelemségéből nem lett semmi s miután a császár más fejedelem választásába bele nem egyezett, a követség eredmény nélkül távozott.

Ámde míg a követség Bécsben és Prágában időzött, Erdélyben fontos dolgok történtek. Az erdélyi rendek Básta zsarnoki uralmát megutálva, helyzetükön minden áron segíteni akartak, és január 21-ére Kolozsvárra országgyűlést hirdettek.

Ez országgyűlés lefolyásáról oly ellenkező hírek érkeztek úgy a prágai udvarhoz, mint Bécsbe is, hogy a valódi tényállásról helyes képet csak nehezen alkothatunk. Tájékozás céljából az ezen országgyűlésre vonatkozó hiteles okiratok közül kettőt akarunk ismertetni.¹⁾

Egy 1601 február 23-án kelt kivonatos kézirat így szól:

«A *január 25-én* megnyílt kolozsvári országgyűlés eleinte nyugodt, síma lefolyást mutatott; de ez, sajnos, csak színleg volt így; tényleg néhány kivételével majdnem az összes urak a császári házhoz való hűségtől elszakadtak. Az országgyűlés lefolyásáról egyébként három különböző dolgot lehet megfigyelniünk.

Először, hogy míg azelőtt egy közönséges országgyűlés 3—4 napnál tovább soha sem tartott, most a tárgyalások csak nagyon vontatva és lassan mentek; másodsor, hogy a nemesség nem valamely nyilvános helyen, hanem itt-ott, borpinczékben, és pedig nem az összes nemesség, hanem azok közül csak a legelőkelőbbek gyülekeztek össze; harmadszor pedig, hogy a megtartott beszédekből már tisztán látszott, miszerint Ő Felségétől elszakadtak és így egész más végeredmény volt gyanítható, mint azt a gyűlés eleje ígérte.

Második nap, *január 26-án*, úgy látszott, mintha az országgyűlést már bezárták volna; de mindennek daczára észrevettük,

¹⁾ Cs. és kir. udvari könyvtár, kézirat-gyűjtemény. Codex 8974.

hogy a város kapui csak félig nyitattak ki és nemsokára egészen becsukattak. Alig virradt, midőn a tanácsos urak Kornis Gáspárnál, ki podagraban betegen feküdt, a rendek pedig a városi templomban összegyűltek és az utóbbiak azt határozták, hogy a császár pártján álló Kornis Gáspárt és fiát, továbbá Sennyei Pongráczot, Bodony Istvánt, Ghicz Péttert, Huszár Péttert és Legádi Mihályt elfogatják.

Miután ez csakugyan meg is történt, *február 3-án* a tanácsosok és a fogoly urak is (kiket először Csáky István lakása mellett helyeztek el, de az éj folyamán kocsin két különböző várba vitettek el¹⁾ a kormánypalotába mentek, hol a rendek is összegyülekeztek volt.

Nem tartott sokáig, midőn hirtelen kinyitották az összes ablakokat és azokon át kikiáltották, hogy ismét *Báthory Zsigmondot* választották meg az ország fejedelmévé és hogy az, ki netán ellenkező véleményen lenne, mint az ország ellensége tekintetik; mire az utcán és udvaron lévők mind hangosan felkiáltottak: «Így legyen». Egy óra lefolyása után ismét kikiáltották, hogy a törökökkel kibékülni hajlandók.

Ennek következtében nagy sietséggel általános gyűlés hirdettetett ki, mely a következő napon. 1601 *február 4-én*, vette kezdetét.

A gyülekezés a templomban történt, hol *Báthory Zsigmond* fejedelemmé és Csáky István annak beérkezéséig az ország kormányzójává választatott, a török szövetség megújított s végre ünnepélyes *Te Deum* ünnepeltetett.

Február 5-én Toldi István, Szentgáli János, Bogáti Miklós, Vass Ferencz és még néhány más úr *Báthory Zsigmond*hoz küldendő követekül határozattak meg. Az említett urak mind a rá következő napon Moldvába el is utaztak.

A hitszegő kolozsváriak, kik mindeme kárhoztatandó tervekről tudtak és a város kapuit, Básta ellenkezése és hűségére való

¹⁾ Egy más forrás azt beszéli, hogy ez urakat vasra verve, reggel fél kilenczkor, a nép csúfjára szemetes kocsin, megkötött kezekkel, mint valami gonosztevőket vitték ki a kapukon. (Codex 8974. Egy, Pozsonyban február 15-én kelt levél nyomán.)

figyelmeztetése daczára 3—4 napon át zárva tartották, még abban is részt vettek, hogy saját kiküldötteiket szintén Báthory Zsigmond elé akarták küldeni.

Ugyanezen a napon délelőtt 10 órakor Mihály vajda legelőkelőbb harczostát, Bába Novákot, valamint papját is elítélvén, megkötözve a főpiacra hurczolták és mindkettőt nagy kegyetlenséggel elevenen megsütötték.

Február 6-án a kolozsváriak már igen komolyan kezdtek forrongani, és a hazához való hűségük jutalmául, valamint azért, miután minden dolgokat oly jól végeztek, azt kívánták, hogy a jezsuita atyákat az országból kiűzzék, mert hát ők a haza árulói, miután mindent, a mi az országban történik, Ő római császári Felségének megírnak. Ebbeli kívánságukba a rendek egyhangulag beleegyeztek és azután a tanácsosok véleményét is kikérni határozták. Ez alkalommal Csáky igen hűnek bizonyult és mindent megtett, hogy a jezsuiták az országban maradhassanak. Épen ezen a napon a Krisztina főhercegné székéhez tartozó Fogarast minden tartozandóságával együtt Csákyknak ajándékozták; Mihály vajda feleségét és fiát pedig kincseikkel együtt Gyaluról Fogarasra kísérték.

Február 7-én a tanácsos urak Bástához mentek és kérték őt, maradjon még kis ideig náluk, és az elutazási engedélyt ne vegye igénybe, de Bástá vonakodott ezt megtenni. Ezután még megköszönték sok gondját és fáradságát és Erdélyben évi jövedelmet ígértek neki, mit azonban Bástá szintén visszautasított azzal az indokolással, hogy azt a mit eddig tett és kivitt: a császár ő Felsége és az ország iránti hűségéből és azok hasznára és javára cselekedte és tőlök egvebet nem kér, minthogy ezentúl ő Felsége iránt hűségesen és engedelmesen viseljék magukat.

A mondottak után elhatározták, hogy Ujvár és Kövár ő Felsége tulajdona maradjon, de Szamos-Ujváron és a Szilágyváson át német hadi népeknek átvonulni többé nem szabad, míg erdélyi csapatok azokon háborítatlanul vonulhatnak át.

A midőn ez a tanácsos urakkal megbeszélve és rendezve volt, a határozatokat a templomban összegyülekezett rendek tudomására hozták, kik Bástához azonnal hat urat küldtek ki, hogy a hozott határozatokat jóvá hagyja; de azok Bástának semmi-

kép sem tetszettek és válaszul az uraknak egy egyszerű Vale-t! kiáltott.

Ezután, *február 7-én*, reggel 9 és 10 között Básta és emberei a tanácsos urak által a kapukig kísérve, azokon át tovább lovagolt Szamos-Ujvárra; itt február 10-éig maradt, mely idő alatt magát több hónapra élelemmel ellátva, Kővárra vonúlt.

Kőváron Básta Petz és Zäckel Frigyes szathmári kapitányokkal azon tanácskozott, miként lehetne magukat az erdélyieken megboszulniok és a főkolomposokat fogságba ejteniök. A lázadás, valamint a császári Felsőg iránt hű urak bebörtönzése általuk mind csak Csákynek tulajdonított. Básta 1601 február 17-eig maradt Kőváron.¹⁾

Petz ez alatt a Szamoson át hidat veretett, hogy a szorost magának biztosítsa, miután a tatárok portyázásaikat már egész Szathmárig kezdték kiterjeszteni. Petz csapatai mintegy 5600 főre rúgtak, melyekkel néhány erősséget tartott megszállva. Egészben élelmi szerekben nagy szükségét szenvedett és ismételten pénzt kért és a mint írta: «ő a saját élelemmestere, csak hogy minden zsoldos kaphasson valamit».

E kivonatos kézirat, valamint az egész esemény további magyarázata céljából egy Mátyás főherczeghez menesztett futárnak 1601 febr. 17-én kelt tudósítását is fogjuk közölni.²⁾

Ez a követ, kit Petz indított útnak, a kolozsvári országgyűlésről, melyen Básta is részt vett és az ott történt árulásról, mely szerint Báthory Zsigmond fejedelem visszahívása felett tanácskoztak, a következőket jelenti:

«Midőn az éj beállt, a vezér, Básta György, szokás szerint, a mint az őt megillette, elrendelte testőrségét és lefeküdt.

Körülbelül az éjnek fele elmúlhatott már, midőn az erdélyi urak hajdúkkal a palotába mentek, hol a vezér lakott, a kirendelt őrséget meglepték és fogságba vetették. Miután ez megtörtént, a hálósobába mentek, annak ajtaját felnyitották, Bástát az ágyból kirántották és egész hajnalhasadtáig ott maradtak.

¹⁾ Egy Kőváron február 23-án keltezett irat azonban azt említi, hogy Básta Petz-el és a lövészekkel még a kővári szorosnál áll. Codex 8974. pag. 376.

²⁾ Codex 8974. pag. 338.

Reggel a Kolozsvártól 12 mértföldnyire lévő Báthory Zsigmond elé lovagoltak. Báthory egy csomó összedobolt nép élén Moldvából Besztercze felé ment, honnan nagy számú polgár sietett elébe és őt mozsarak durrogása között ünnepélyesen fogadta és a városba kísérte. Míg Zsigmond Beszterczen tartózkodott, Székely Mózes is nemsokára elébe jött és egy drabantokból és zsoldosokból álló csapatot adott neki át. E csapattal Báthory Kolozsvárra vonult azon szándékkal, hogy ott országgyűlést hívjon egybe.

E közben a magyarok Ő római császári Felségétől teljesen elszakadtak.

Báthory az egész országban, valamint Moldvában is hirnökök által tudtul adta, hogy gazdag zsoldot fog fizetni. Később Moldvából csakugyan mintegy 200 zsoldos, udvari trabant, jött Báthoryhoz, kik mind Beszterczére vonultak és egész pünkösdig (juniusig) a kerületben tartózkodtak, mi a szegény lakosoknak nagy költségére és kárára volt.

Kolozsvárt a fogságban tartott Básta, Zsigmondnak adatott át. Báthory annak lábaira 2 nagy, 60 font súlyú lánczot veretett.

E közben az újonnan választott fejedelem a palota ablakaihoz ment s onnan parancsolta meg embereinek, hogy azon előkelő embereket, kik a császár oldalán harczoltak, valamint Mihály vajda feleségét és fiát is fogságba vigyék.

Báthorynál ekkor egy török pasa is volt, kivel karjának megkarczolása által a véritalt kölcsönösen megízlelték, miközben megesküdött volna, hogy mint valóságos testvérek fognak összetartani. Másnap 2000 főnyi sereggel Gyula-Fehérvárra vonult.

Midőn ennek híre Petz császári vezérhez, ki onnan 7 mértföldnyire volt, érkezett, a valódi tényállás kipuhatólására néhány kémét küldött ki, kik azonban sajnálatosképen lemészároltattak. De még egy kém ajánlkozott, kinek hazajövele esetére 3 tallért (?) ígért. Ez egy meghódolt paraszthoz ment, ki őt egy fával és szalmával megrakott szekéren Kolozsvárra csempészte be, hol Bástával magával beszélt».

Főnti értesítés február 17-én történt meg.

Hogy az 1601 február 24-én kelt irat mennyiben egyezik

meg a február 17-iki jelentéssel, illetőleg a valósággal, azt majd későbbben tudjuk meg.

Csáky korábbi felszólításának Báthory még ellentállt. A kolozsvári rendek 1601 február 6-án kiküldött követei kérésére azonban, kik Erdély fejedelmévé újólág történt megválasztását vitték hírül, már hajlandó volt a fejedelmi méltóságot, melyet oly könnyelműen dobott volt el magától, újra felvenni.¹⁾

Így tehát a nyugtalan fejedelem harmadszor jelent meg az országban, hogy az általános zavarban az uralmat magához ragadja.

Báthory néhány ezer kozákkal Moldvában, az erdélyi határon állott, honnan egy éjjel csak kis számú emberrel, 10 lovassal, és Székely Mózes által kísérve érkezett Fehérvárra.²⁾

Csáky törekvései, ki hercegi címet és Erdély kormányzóságát akarta megkapni, sikertelenek voltak; ismeretes zsarnoksága gyűlöltté tette őt és azt remélte mindenki, hogy Zsigmond megérkezése által az ő ideiglenes uralkodása nemsokára meg fog szűnni.³⁾

Az erdélyi rendek most egy a császári udvarhoz küldendő követség útba indítását határozták el, hogy a kolozsvári forrongások végett bocsánatot kérjenek. Követük, Karaesay István, ki márczius 2-án érte el Pozsonyt, azt jelenti, hogy a rendek Báthoryt fejedelmüknek és oltalmazójuknak hívták meg és ismerték el, a mi már ki is van hirdetve és el is van fogadva.

A rendek most Ő császári Felségétől bocsánatot akarnak kérni, a miért ezt a lépést az ismert indokoknál fogva megtették, miután Miksa főherceg vonakodása folytán tulajdonképeni fejük nem is volt.

Az erdélyiek azonban most mind a császárhoz hívek akarnak

¹⁾ Egy oláh futár, ki 1601 február 7-én Pozsonyon át Bécsbe igyekezett, azt állította, hogy Nyáry Pál Nagyváradban értesítést kapott, miszerint Báthory már Fehérvárra érkezett. Codex 8974. pag. 318.

²⁾ U. o. pag. 336. Bécs, 1601 február 17-én keltezve; egy Kóvárt február 23-án kelt irat ellenben Zsigmond beérkezését tagadja, s így alig lehet pontos dátumot meghatározni. Szilágyi Sándor Báthory Kolozsvárra érkezését márczius 27-ére teszi. Erdélyország története, II. 21.

³⁾ U. o. pag. 367.

maradni és neki mindenben hasznosak és szolgálatkészek akarnak lenni; a törökökkel azonban oly föltételek alatt kívánnak békét kötni, mely Ő Felségének semmikép sem legyen visszatetsző vagy hátrányos.¹⁾

Kassáról 1601 február 28-án Bécsbe az a hír érkezett,²⁾ hogy ott már biztos tudósításuk van, hogy csakis egyedül Csáky István, kit a rendek vezér hiányában tettek meg kormányzónak, keltette fel a lázadást, hogy ily módon ő lehessen Erdély vajdája. De miután ez neki az országgyűlésen nem sikerült, a rendeket Báthoryhoz akarta hajlítani, s ezért Zsigmondhoz követet küldött és őt felszólította, jöjjön Erdélybe vissza. Ellenben Báthory kijelentette, hogy a császár tudta és beleegyezése nélkül semmit sem akar tenni.

Miután az áruló Csákyknak Kornis Gáspárt és más urakat saját pártjára hozni nem sikerült, Kornist vasra verette. De ez sem változtatta meg annak véleményét.

Básta kellő csapat híján nem büntethette meg ez árulást és továbbá is fogságban kellett maradnia.

Később Básta kérésére és néhány erdelyi úr közbenjárására, kik Ő császári Felségéhez még hűk maradtak, sikerült kieszközölnie, hogy neki és embereinek szabad elvonulást engedtek. De előbb Básta még a rendeknek, valamint Csákyknak is, hűségüket szemek elé tartotta és ujjalag intette őket, hogy Ő Felségéhez hívek maradjanak. Básta jelenleg Kápolnokon van és csapat gyűjtésén fáradozik, valamint a várakat szállja meg, hogy azokat Ő Felségének megtarthassa addig is, míg további császári parancsot kapna.

Sokan az urak közül, valamint a szász városok is nem akarnak a dologról tudni sem, hanem mint azt apáik is tették, a császári Felség hűségében akarnak élni, de azt kívánják, hogy végre egy illő és általuk elfogadható főt avagy kormányzót kapjanak.

A mint Báthory Zsigmond Mihály vajda utazásáról és annak a császári udvarnál való jelenlétéről tudomást nyert, ezt a lépést azzal akarta egyensúlyozni, hogy egy siralmas iratban azon mentetéssel fordult Bástához, hogy ha vétett is Ő Felsége ellen, ta-

¹⁾ Codex 8974. pag. 354., 356., 367., 374. Ortelius pag. 494.

²⁾ U. o.

lán mégis kaphat bocsánatot, a miért is kéri, hogy megengedtesék, miszerint a császárhoz követséget küldjön, hogy kegyelmet esdekeljen számára, mert attól fél, hogy Csáky ellene újabb lázadást fog szítani.¹⁾

Erre Básta azt felelte, hogy addig mit sem mondhat, míg Ő császári Felségének elhatározását nem tudja.

Básta ez időben Petz-el és hadi népeivel, valamint 5 zászlóalj vallonnal Szathmárt volt, hol további 800 vallon beérkezését várta.

E közben Ő Felsége a korábban említett erdélyi követséget, nem tekintve mindazt, a mi valaha a császár ellen Erdélyben történt volt, minden váltság nélkül, kegyelmesen útnak indulni engedte, miután megesküdtek, hogy a jövőben, mint a császárnak esküvel lekötött alattvalói, neki mindig hűségesek és engedelmesek maradnak és ebbeli hűségükben élnek és halnak.

Nagy-Szeben Zsigmond megválasztásáról egyáltalán nem akart tudni és kapuit többnyire zárva tartotta, annál is inkább, mivel a lakosoknak tudomására jutott, hogy Zsigmond a temesvári pasától segítséget kért. (1601 február 22-én.)

Márciusus közepén Báthory hívei a császári katonák által megszállt Szamos-Ujvárt ostrom alá venni akarták. Csel által sikerült is nekik onnan 20 zsoldost kicsalni és fogságba ejteni. Tervük kiváltképen arra irányult, hogy ha csak lehetséges, Bástát elfogják; ez azonban kevés csapatral Nagybányára ment, hogy ott a császár határozatait, valamint a beérkező csapatokat bevárja, hogy aztán ha mind együtt lesznek, a hitszegő Erdélyt Isten segítségével ismét a császár fenhatósága alá hozza.²⁾

Ápril elején kapta Básta a szomorú hírt, hogy Szamos-Ujvár császári parancsnoka, Rübisch, a várat áruló módon Zsigmond kezeire akarja játszani.³⁾ Rübisch alezredes, a lövészek parancsnoka, a legmegbízhatóbb emberek közé számíttatott, annál is inkább, miután Rödern-el és Isolano gróffal katonai érdemeikért a császártól 1599 május 8-án arany lánczczal lőnek megjutal-

¹⁾ Ez az irat 1601 márczius 27-éről van keltezve.

²⁾ Nagybányán márczius 15-én keltezett irat. Codex 8974. pag. 379.

³⁾ U. o. pag. 408.

mazva.¹⁾ Rübisch járulása csakhamar napfényre jött. Egy Kassán 1601 április 5-én keltezett tudósítás szerint, Rübisch Szamos-Újvár várát sok löveggel együtt²⁾ adta fel; a lövegek közt voltak ama nagyobb méretűek is, melyeket Bástá a várból már korábban szeretett volna kihozatni, de igás marha hiányában ez nem volt lehetséges. Az átadásra jellemző, hogy Csáky István csak csekély erdélyi hadi néppel jelent meg a város előtt és a várat egy *törökösen öltözött* osztálylyal rohanta meg, mire a császáriak a várat minden védelem nélkül feladták.

Sólymos várát, Sibótól nem messze a Szilágyságban, parancsnoka Zsigmondnak szintén önként átadta.

Rossz hírek száguldtak különben is az országon keresztül. Így, hogy Zsigmond boszúból unokatestvére, a bibornok haláláért, a székelyek 10 virágzó helységét hamuvá égette. Kolozsvár lakosai, hova Báthory országgyűlést hívott egybe, a várost elhagyták és pénzüket és kincseiket Déva várában rejtették el. Az oláhok Oláhországból nagy számban Moldvába menekülnek, Mihály vajda esetleges visszatérésétől rettegve, míg az ott lakó törökök végtelen mennyiségű söt vesznek és azt Törökországba küldik, mi Mihály megérkezése esetén többé lehetséges nem lenne.

A lengyel kancellár, Zamojsky, Zsigmond ama lépésével, hogy Erdélybe visszament, semmikép sem értett egyet, sőt elégedetlen volt fölötte, mivel keblében ama titkos és komoly kívánság lakozott, hogy az erdélyi fejedelemséget saját fiának szerezze meg. Ezt Báthory tudta, és annál is inkább igyekezett Zamojskyt Erdélyben megelőzni.

A legközelebbi eseményeknél az erdélyi hadszínhelyen két főszemély vonja magára figyelmünket; ezek a fejedelem, Báthory Zsigmond, és a korábban elűzött Mihály oláh vajda.

Térjünk most a császári udvarhoz Prágába vissza, hova *1601 márczius 23-án* Mihály vajda beérkezett.

Ezen eszmékben és tervekben bővelkedő ember, jól ismerve

¹⁾ Chmel, a cs. és kir. udvari könyvtár kéziratai, 2. kötet pag. 55—59.

²⁾ Codex 8794. pag. 397.

Erdélyt és annak népeit, a császárral el tudta hitetni, hogy Erdélyt visszafoglalni igen könnyű dolog. Az uralkodó szívét azzal is hajlandóvá igyekezett tenni, hogy élénk szavakban esetelte, mily nyomorban és szomorú állapotban van a tartomány és hogy ő maga is mennyire el van szomorodva a fölött, hogy feleségét és fiát fogva tartják. Végül megemlítette az általa korábbi időkben szerzett érdemeket és hogy most újólag Ő római császári Felségének szolgálatára és az egész kereszténységnek hasznára, az örökös ellenség, a török ellen kíván működni.¹⁾

A császár azon vigasztaló biztosítást adta, hogy nem fog késni őt csapatokkal és pénzzel ellátni, hogy a hitszegő Erdélyt ismét jogara alá és engedelmességre bírja. Feleségét és fiát azonban hozza el és hagyja őket túsokul a császárnál, a ki egyszerűsmind megígérte, hogy számukra Csehországban birtokot fog be rendezni,²⁾ fiát pedig, mint előkelő személyiséget az udvarnál maga mellett fogja tartani.

A prágai urak a vajdát, mint hadviselt embert, nagy tisztelettel környezték és otlléte alatt teljesen a császár látta őt el.³⁾ Fényes lakomákat rendeztek tiszteletére és a császár mindig udvariasan bánt vele, mivel mint elismert vitéz és tapasztalt hadvezértől elvárták, hogy a császár és a kereszténység érdekében a török ellen eredménynyel fog működni.⁴⁾

1601 április első napjaiban a vajda a legteljesebb elégtétellel és kegyelemmel lön a császár által elbocsátva, és útját egyenesen Oláhország felé vette. A császár elhatározta, hogy a vajdának Bécsben 100,000 tallért, továbbá saját oláh csapatjai föntartására

¹⁾ Akkortájt azt is rebesgették, hogy Rudolf császár Mihály vajda leányát, Floridát, ugyanazt, kit az ármányos vajda 1599-ben Báthory Zsigmondnak ajánlott föl, nőül akarta venni. Krones, Ausztria története.

²⁾ Codex 8974. A kiszemelt birtok Königsberg volt, Sziléziában. Az erdélyiek el voltak határozva, a vajda nejét és gyermekét Fogarason mindaddig fogva tartani. míg a vajda velük valamikép ki nem egyezik. Később azonban megengedték, hogy a foglyok kincseikkel Szathmárra költözzenek. (Ortelius.)

³⁾ Codex 8974. pag. 346.

⁴⁾ U. o. pag. 374.

havonkint 20,000-et, a császár hadi népének kifizetésére ugyanannyit fog kiutalványozni.

Bécsbe *április 10-én* érkezett a vajda és ott Mátyás főherczeg által ünnepélyes kihallgatáson fogadtatott.

A vajda nagyon szerette volna, ha az ígért 100,000 tallért azonnal megkapja, mintán az volt meggyőződése, hogy készpénzzel a kezében sokkal hatásosabban tudna működni. Pénzszomja akkor is kitűnt, midőn kártérítést kért ama 150 darab marháért, melyet a magyarok az elmúlt évben, midőn őt Básta megverte, tőle elhajtottak.¹⁾

Bécsből azonban üres kézzel volt kénytelen távozni s útját Nagyvárad felé vette, hol 6000 császári harczos várt reá. Saját hazájából is 10,000 főnyi sereget ígértek neki. A vajda útközben mindenütt nagy hangon hirdette, hogy Báthoryt és áruló híveit nemsokára meg fogja támadni.²⁾

Május elején Mihály vajda Kassán volt. Egész gondolkodása most Oláhország felé irányult, honnan szükség esetén, bármily körülmények között is 20,000 főnyi segítséget remélhetett. Még *május 21-én* is Kassán tartózkodott, hol az ottani császári vezér, Gonzaga Ferrante, valamint a magyar rendek is tisztelettel bántak vele; a császári vezér azt is kijelentette, hogy szükség esetén kész lenne csapatainak egy részével a vajda alattvalói ellen Oláhországba nyomulni.

Bécsben 1601 május 26-án azt hitték, hogy a vajda 20,000 emberével már Erdély határán Bástával egyesülve áll és hogy bizonyára sok hadi népet sikerült összegyűjtenie, miután a nála szolgáló katonáknak nyilvánosan megígérte, hogy zsoldjukat fél évre azonnal előre fogja megfizetni.

1601 június 12-én azonban még mindig csak Tokajnál állott, hol a szathmári császári sereggel remélt egyesülhetni, kikkel aztán Erdélybe betörni akart, hol a székelyek és szászok csatlakozását is várta.³⁾ *Június 27-én* ért Rakamazra.

¹⁾ Codex S974. pag. 417.

²⁾ U. o. pag. 424.

³⁾ U. o. pag. 491.

⁴⁾ U. o. pag. 503.

A vajda jól tudta, hogy Báthory a törökökhöz folyamodott segítségért, kik azonban csak 8000 embert biztosítottak neki, melyekkel a Temesvár—Szolnok közti vonalt akarták megszállani, hogy onnan a vajda mozdulatait megfigyelhessék. Az erdélyiek siker esetén jutalmul Lippa, Jenő és Lugos várát ígérték nekik.

Június 30-án a vajda Debreczennél táborozott.

1601 május hó elején már több város és helység meghódolt Báthorynak és attól is tartottak, hogy Zsigmond Nagyváradot meg fogja támadni, miután máris meglehetősen nagy számú serege volt együtt, és napról-napra többen sorakoztak zászlói alá.¹⁾

E közben Bástá és Petz, várva a további eseményeket, csapataikkal még mindig Szatlmár környékén álltak.²⁾ A parasztoknál beszállásolt vallonok szokás szerint garázdálkodtak, a mi a nép és az ország romlására szolgált. De az adott körülmények között oly jól érezték magukat, hogy semmi különös kívánságot nem mutattak Erdély felé tovább menetelni, hacsak újólag több pénzt nem kapnak.

Zsigmond a vajda ellen Ibrahim pasától kért segítséget. Követeit, kik 1601 június elején érkeztek Belgrádba, ott állítólag nagy tisztelettel fogadták és gazdagon díszített ruhákkal ajándékozták meg.³⁾ A törökök minden kitelhető segítséget és azt is ígérték, hogy mihelyt Zsigmond előnyomúl, ők Felső-Magyarországot és Erdélyt azonnal megtámadják.

E közben Báthory Bástától újólag megkérdezte, nem küldhetne-e követet a császárhoz, mely esetben ennek számára biztos kíséretet kért. E mellett azt is szerette volna tudni, vajon a császáriak, mint barát avagy ellenség állnak-e vele szemben.

Báthory seregében különben nem a legjobb hangulat uralkodott, mivel katonáinak sokat ígért, de midőn a fizetség bekövetkezett, még havi zsoldjukat sem tudta kifizetni.⁴⁾

¹⁾ Codex 8974. pag. 437.

²⁾ U. o. pag. 447.

³⁾ U. o. pag. 477.

⁴⁾ U. o. pag. 477.

Június közepén a Báthoryhoz semmikép sem hajló székeleyk Bástához egy bizalmi férfiút küldtek, azon biztosítással, hogyha a császári sereg Zsigmond ellen nyomúl, ők, mint Rudolf hű alattvalói, Zsigmond ellen 6000 lovast és 8000 gyalogost szívesen állítanak, kikkel Nagy-Bányán fognak Bástához csatlakozni.¹⁾ Bástá, a nélkül, hogy bővebb magyarázatokat adott volna, csak azt felelte, hogy igen, meg akarja támadni Kolozsvárt, ezt az ariánus fészket és Báthoryt csatára fogja kényszeríteni.

Mihály vajdát 7000 főnyi csapatával *június 30-án* Debreczenben hagytuk. Onnan, miután Nagyvárad körül tetemes számú török és tatár czirkált, *július 1-én* akart tovább menni, hogy Bástá táborhelyéhez közelebb jusson.

Kiküldött kémei hírül hozták, miszerint Báthory csapataival most már Nagyváradtól csak mintegy hat mértföldre áll és a török és tatár segélyhadak beérkezését várja; továbbá, hogy a nagyvezir 8000 emberrel a Duna mellett megérkezett. Mindezekből látta a vajda, hogy minden oldal felé óvatosnak kell lennie. De mindazonáltal alkalom adtán kisebb vállalatokat nem mellőzött; így czirkáló csapatai Belényes várát²⁾ egy vásár alkalmával megtámadták, kirabolták, fölgyújtották és meglehetősen nagy zsákmányt hoztak magukkal haza.

Júliusban a szathmári táborban híre járt, hogy Bástá Báthorytól levelet kapott, melyben Zsigmond Mihály vajdát azzal vádolja, hogy ő hívta Ibrahim pasa nagyvezírt segítségül, azon föltétellel, hogy egész Felső-Magyarországot hatalmába fogja adni. Ez iratnak titkos czélja csak az lehetett, hogy Mihályt Bástá előtt lehetőleg gyanussá téve, az egyetértést a két vezér között megzavarja.

Július 9-én Gonzaga Ferrante kassai parancsnokhoz egy futár érkezett be, ki azon hírt hozta, hogy Zsigmond 20,000 emberrel az erdélyi határhegyet átlépte és Somlyónál táboroz.

Július 10-én Mihály vajda hada Szathmárnál Bástá seregével egyesült; így a szövetségesek Báthory seregével egyenlő erősek

¹⁾ Codex 8974. pag. 503.

²⁾ Belényes mindig az uralkodó erdélyi fejedelem, illetőleg a nagyváradai káptalan birtoka volt.

voltak, a mennyiben számuk szintén 20,000 főre rügott. Ezenkívül pedig még 2000 sziléziai lovas beérkezését is várták.¹⁾

Végre megtörtént az első összeütközés; Mihály vajda néhány nap előtt portyázásra 200 szabad hajdút küldött ki, kik egy erdélyi különítménnyel találkoztak, azt megtámadták, 200 embert közülök levágtak, a többit futni kényszerítették s néhány nemest is fogságba ejtettek. Hogy hol történt ez összeütközés, forrásunk nem említi.

Báthory seregével Szathmárhoz mintegy két mértföldnyire nyomult előre; csapatainak nagy része parasztokból és törökökből állott. Főfigyelmét némely magyar úrra, különösen pedig Székelyhid urára,²⁾ ki 200 lovasával a császártól elszakadt és Báthory mellé állt, valamint unokatestvérére, Báthory Istvánra fordította, ki Kassán tartózkodott és a császár iránti hűségben ingadozni látszott, a mennyiben tartozó hadi népét a felső-magyarországi hadszínhelyre eddig még nem küldte el.

Miután most már a szemben álló két sereg között a döntő összeütközés minden nap várható volt, Zsigmond elhatározta, hogy Bástához követséget küld és kéri őt, hogy a keresztény vér kímélése czéljából kerülje el a harczt, miután ő azon fog igyekezni, hogy az egész politikai kérdést Ő császári Felsége kedve szerint elintézzze. De Básta a császárra hivatkozott, kinek előbb jelentést kell tennie; Báthory erre azt felelte, hogy ezek után elhatározta, miszerint a császárhoz követséget küld; a minek más czélja nem lehetett, minthogy a dolgok lebonyolításáig legalább néhány heti fegyverszünetet eszközöljön ki.

Ez időben Báthory táborában volt Rübisch is, ki, mint korábban említettük, néhány várat kezeibe játszott volt, és mint fő tüzmaster alkalmaztatván, a fejedelem szolgálatában igen buzgónak és szakértelemmel bírónak mutatkozott.

Mindkét sereg azon volt, hogy magát minél erősebben körülsáncsolja; időközben azonban kisebb csatározások, por-

¹⁾ Codex 8974 pag. 526.

²⁾ Székelyhid tulajdonosai 1596-ban Warkocs György és Zólyomi Miklós voltak.

tvázások is történtek, melyekben mindig a császáriak voltak fölényben.¹⁾

E közben Báthory a szultánhoz is küldött követséget, mely július 20-án érkezett vala, de a szultán által nem fogadtatott.

Básta az egyesült táborn Szathmártól délre Majtény és Erdőd felé toltta előre, hova azonban az oly óhajtvá várt 2000 sziléziai lovas még július 18-án sem érkezett be.

Jó rendszabályok folytán a császári tábor Majténynál élelmi szerekkel elegendőképen el volt látva és mintegy 1000 darabnyi vágó-marha állományyal is rendelkezett.

Július végén végre a sziléziai lovasok is megérkeztek. A császáriak ilyenformán történt megerősítése Báthoryt arra bírta, hogy visszavonulását meglehetősen észrevétlenül, a Meszes hegységen át megkezdje.

Báthory seregéből néhányan naponta átszöktek a császáriakhoz; így augusztus 1-én 300 jól felszerelt lovas is. Ellenben a már említett Zólyomi István 200 huszárt és Báthory István szintén 200 lovast vezettek Báthoryhoz.²⁾

Báthory visszavonulási útját Kolozsvár felé a Sármaságon át vezető úton, a zilahi völgybe vette. A császáriak ugyanazon útvonalon követték őt, Mihály vajda szabad hajdúi e közben az út mentén fekvő minden helységet átkutattak és nemcsak zsákmányoltak, de igen sok erdélyit le is mészároltak, különösen a nemesek közül, mi ezek közt nagy ijedelmet okozott³⁾.

Zsigmond csapatai, mint azt már említettük, nagyrészt parasztokból állottak; ezekhez aztán még török, tatár, lengyel és moldva népcsoportok csatlakoztak. E tanulatlan, fegyelmezetlen, hiányosan fegyverzett népsereg időközben 30—36,000 főre emelkedett,⁴⁾ és számos nagyobb és kisebb löveget vitt magával, miáltal

¹⁾ Codex 8974 pag. 536. Tudósítás Pozsonyból 1601 július 24-éről.

²⁾ U. o. pag. 547.

³⁾ U. o. pag. 557.

⁴⁾ A cs. és kir. hadi levéltár közleményei szerint, 1876 pag. 60., 35,000 ember. Más források szerint, Zsigmond 1601-ben pünkösöd után 80,000 főnyi sereggel vonult a Szilágyságba; ez utóbbi adat azonban nyilvánvaló túlzás.

a vonat a keskeny hegyi útakon a végtelenségig elnyúlt, a mi annak legnagyobb gyöngéjét képezte. Erre építettek a császári táborban és különös súlyt helyeztek rá az esetben, ha harcra kerülne a dolog.

E sereggel Básta, Mihály vajdával egyesülve is csak 24,000 főnyi gyalog és lovas csapatot tudott szembe állítani.¹⁾ Básta lövegeinek száma ismeretlen, de aligha volt sok, miután Szamos-Újvárból történt kivonulása alkalmával az ott elhelyezetteket nem sikerült magával hoznia.

A császári sereg a Székely Mózes által vezetett Báthory seregnek állandó elővéd csatározások mellett folyton nyomában volt.

Augusztus 3-án a goroszlói völgy szorosba, Zilah városától két mértföldnyire, a Magyar-Zsomboron át Kolozsvárra vezető útra érkeztek.

A császáriak a völgytalp két oldalán lévő magaslatokat megszállva, az oda vezető utakat eltorlaszolva, elárkolva találták.

Mindent megfontolva kitünt, hogy csakis gyors, erélyes, Báthorynak a szorosban beékelte, átvonulásban lévő csapatjára intézett támadás biztathat jó eredményvel.

A magaslat jobban hozzáférhető részét Báthory erősebben szállotta meg és e részt lövegekkel is ellátta.

Augusztus 3-án 9 órakor délelőtt kezdték meg a császáriak a támadást. A délmagyarországi, valamint Rothal trabantjai, részint lovasok, részint gyalogok, a balra fekvő ellenséges állás felé rendeltettek, míg Stadnitzky 500 kozákkal támogatásukra a völgyben maradt. A sereg zöme az úton vonult tovább.

A magaslatra előre küldött osztálynak, bár az ellenséges lövegek erősen működtek, sikerült Báthory ott elhelyezett csapatait visszanyomni. E közben délután 4 óra lett, a mikor Básta a felső-magyarországi sárga kabátosokkal az egyik, Mihály vajda a zöld kabátos lövészekkel, valamint a huszárokkal és tatárokkal a másik oldalról intéztek támadást Báthory állása ellen.

Báthory lövegeinek működése az előnyomulást eleinte meg-

¹⁾ A cs. kir. hadi levéltár közl. 1076. csak 18—20,000-re teszi a számot.

nehezítette és meg is akasztotta. De midőn a sziléziai lovasság Zsigmond huszárjaira támadt, az ellenséges állásban ingadozás mutatkozott, mely végre sorait megbontotta és futásszerű visszavonulást okozott.

A lövegtűz mindinkább elnémult, az éj beállt és a sötétség az erélyes üldözést meggátolta, bár a hajdúk az egész éjen át a visszavonuló csapatok után vágattak.

Báthory lovasai közül csak kevesen, de a gyalogosok közül sokan, mintegy 1000 ember, estek el, míg a császáriak csak 150 embert vesztek.

Zsigmond egész tábori irodája és titkos irományai a császáriak zsákmánya lett, valamint 166 zászló¹⁾ 48 kerekas ágyú a többi tüzérségi kellékekkel együtt. A lövegek különféle nagyságúak voltak.²⁾

Az elfoglalt zászlók közül 110 darab a császárnak küldetett el és augusztus 14-én az irattárral együtt ünnepélyesen bemutatott, azután pedig a vártemplomban trombita harsogás és dob pörgetés mellett nagy Te Deum volt, mely alatt azonban ágyúlövések nem történtek, *miután a győzelem, sajnos, többnyire keresztény népeken és sok vérontás mellett vívatott ki.*³⁾

Básta, kit egy golyó súrolt, de a nélkül, hogy megsebe-

¹⁾ «Az erdélyi, 1601 augusztus 3-iki csatában elfoglalt lovas és országzászlóknak képmása, melyek Ő császári Felségének Básta György és Mihály vajda által külön követséggel lettek megküldve, mely diadalmi zászlókat én magam is láttam és legkegyelmesebb választófejedelmemnek és uramnak, Kristófnak legalázatosabban átszolgáltattam. Puchner György tüzmeszter. 1601. Drézda, augusztus 21-én.» A drezdai kir. könyvtár kéziratának katalógusa G. 81. 1. kötet alatt, Franz Schnorr von Carolsfeld-től. A 110. oldalon Bástanak és Mihály vajdának a nagyhercegi czimmerrel díszített rézmetszetű képe látható. — A zászlók még egy más, a XVII. századból való műben is ábrázolva vannak. F. 59/b. és 59/d. Adatok Báthory Zs.-hoz, H. 93.

²⁾ Ortelius 40 löveget és másfél száz zászlót említ, valamint tetemes zsákmányt is. Codex 8974, pag. 582.

³⁾ Codex 8974 pag. 563., 565. Az olasz gróf, Cavriolo, ki a győzelem hírért hozta, a császártól egy 600 forint értékű aranylánczot és 400 forintot készpénzben, míg kísérője, Radibrati Alajos oláh nemes egy 300 forint értékű aranylánczot kapott. Chmel, a cs. és kir. udvari könyvtár kézíratai. 2. kötet, pag. 55—59.

sította volna, augusztus 5-én folytatta menetét Kolozsvár felé, útjában szokása szerint pusztítva, rombolva és fölégetve mindent.

Midőn a sereg Kolozsvár elé ért, a várost minden ellenkezés nélkül foglalta el,¹⁾ a mennyiben a város küldöttei hat kocsiiban a sereg elé mentek és a kapukulcsokat átnyújtván, kegyelmet kértek. De Básta mind a mellett megparancsolta, hogy a Petz ezred három zászlóalját a városba szállásolják, összes készpénzüket, ezüstnemüiket, fegyverzeteiket beszolgáltassák, valamint, hogy hűtelen elszakadásuk büntetéséül három havi zsoldot fizessenek ki.²⁾

Az áruló Rübisch, valamint más főemberek is fogságba kerültek.

Miután ez megtörtént, a sereg a város kapujánál megállt s egyetlen magyarnak sem volt szabad a városba bemennie, nehogy a várost ellenállásra biztassák.

Úgy beszéltek, hogy Báthory Zsigmond, valamint Csáky István és Székely Mózes legnagyobb kincseiket szintén a városban helyezték volt el.³⁾

Kolozsvár bevétele és elfoglalása után a dolgok további menetelére nézve Szatlmárról 1601 augusztus 12-éről keelve azt írják, hogy a császáriak elővédjében 500 hajdú volt, kik tiz mértföldnyi körletben mindent elpusztítottak és hét város lakosságát meghódolásra bírván, azokat német zsoldosok szállták meg.⁴⁾ Báthory Zsigmond és Csáky István, valamint a hozzá hű maradt urak közül még többen, állítólag Lengyelországba mentek és ott szegényesen éltek.

Más források ismét azt állítják, hogy Csáky és Székely Mózes a székelyekhez menekültek, de azok által elfogotva, Básta tábo-

¹⁾ Henckhel-Donnersmark Jakab császári követ levele azt mondja: «Mihály vajda és Básta jelenleg Kolosvártt vannak és ezt a várost erővel vették be, míg Zsigmond és serege nagy szégyennel és veszteséggel vonultak ki az országból.» Codex 8974, pag. 557., 601.

²⁾ Állítólag még három hordó ezüstpénz is találatott, a mit a német zsoldosok kaptak volna meg.

³⁾ U. o. pag. 601.

⁴⁾ U. o. pag. 586.

rába vitettek,¹⁾ míg Báthory Bástához a fegyverszünet érdekében egy követet küldött volna.²⁾

Zsigmond hadi népe minden irányban elszéledt és csoportostul tért át a császári táborba, hol kegyelmesen fogadtatott.

Kornis Gáspár, kit a fölkelő erdélyiek Szt. György várbán elfogva tartottak, most kiszabadítottak, de midőn a császári táborba akart menni, útközben a szabad hajdúk agyonütötték.³⁾

A meg nem hódolt paraszt embereknek marhái, melyeket azok az erdőkben rejtettek el, onnan kihajtottak, úgy hogy sokan 200 darabot is zsákmányoltak és a jól művelt szegény ország, hitszegése folytán, kemény szenvedésre és lakolásra volt ítélve.

Mihály vajdáról az hírlík, hogy 1000 huszárt küldött a fogarasi várba, hogy ott fogva levő feleségét és fiát kiszabadítsák. A vajda is kimondhatatlan mennyiségű marhát vett el és hajtatott az ő táborába. A legszebb ökröt néhány fillérért, legföljebb egy forintért, néha 23 darabot egy tallérért adott el. Egészben embertelenül bánt a néppel, ráczok, oláhok és moldvákiból összetakolt hadaival Erdélyt tüzzel-vassal kegyetlenül rontotta és pusztította, Gyula-Fehérváron a templomokat fölgyújtatta és a képek és szent edényeket onnan kidobatta.⁴⁾

Az erdélyiek följajánlották, hogy a király Ő Felségének minden kiadását megtérítik, mely az ország visszaszerzésére szolgált és megesküdtek, hogy hűségükben többé sohasem fognak megtántorodni; minden hibát Báthoryra és a kancellárra hárítottak, kik őket erre a hitszegésre rábeszélték.

Miután különben a császáriak tudomására jutott, hogy Báthory 20,000 lovas és gyalogost még mindig könnyen összeszedhet, valamint hogy néhány ezernyi török segítséget is biztosan remél, a császári táborban komoly aggodalmak támadtak, hogy még kemény csatát is fog kelleni vívni.⁵⁾

¹⁾ Ez a hír teljesen téves volt.

²⁾ Codex 8974. pag. 573.

³⁾ U. o. pag. 601. Prágából 1601 szeptember 3-án keltezett irat.

⁴⁾ U. o. pag. 611.

⁵⁾ U. o. pag. 575.

Az ez időben Pest és Komárom körül lévő két császári táborban a goroszlói győzelem híre nagy örömet keltett, míg a törököknél nyomasztólag hatott.¹⁾

Az oláhországi állapotok is aggodalmat keltettek, miután azok az erdélyi viszonyokra befolyás nélkül nem maradhattak. Így híre járt, hogy az oláhok egyhangúan elhatározták, hogy Simon vajdát, Jeremiás ifjabb fivérét, az országból kikergetik és ezután a császárnak meghódnak. De Mihály vajda ennek ellenében leveleket mutatott, melyek szerint ez esetben az oláhok csak őt akarják vajdájuknak, minek folytán Jeremiás már Báthory Zsigmond segítségét is kérte volna.²⁾

GÖMÖRY GUSZTÁV.

¹⁾ Codex 8974. A táborból 1601 augusztus 20-án keltezett irat.

²⁾ U. o. pag. 565.